

“Det er ikke det jeg sier”

Grethe Johansen

Essay om feltarbeid

Eksamenskode:PF 300 P 003

**Mastergrad i praktisk kunnskap
Senter for praktisk kunnskap
Profesjonshøgskolen**

*Det er verdens hemmelighet at alt fortsetter å eksistere,
og dør ikke,
men trekker seg bare litt tilbake fra
synshold,
og kommer senere tilbake igjen.*

Ralph Waldo Emerson

Innhold

- *Innledning* s. 1
- *Hvem er jeg som leter etter spørsmål* s. 4
- *På jakt etter spørsmål* s. 6
- *Hva ønsket jeg egentlig å finne ut* s. 7
- *Erfaringer jeg gjorde i feltarbeidet* s. 12
- *Erfaringer fra samtalene* s. 16
- *Jeg fant, jeg fant....* s. 20
- *Hva deltakerne fortalte og hva de faktisk gjorde* s. 22
- *Hva jeg har forstått av det jeg fant.* s. 26
- *En liten avrundning av feltarbeidet* s. 29

Innledning

Når jeg går i gang med det som skal bli en feltrapport, ønsker jeg å si litt om den prosessen jeg har gått igjennom i dette studiet til nå. Den er en viktig bakgrunn for min forforståelse og på den måte min forståelse. Fjorårets essay var en god opplevelse for meg der jeg fikk en mulighet til å reflektere over egne praksiserfaringer sett fra mitt ”hjertes øye”, sagt med Kari Martinsens ord.¹ En avslørende prosess, men jeg våget meg fram og for å vise noe av meg selv. Noe jeg sto for på egne vilkår. Nå er jeg i gang igjen. Og denne våren er som den forrige; Vårt ærverdige skrivebord hjemme i stua bugner over av artikler, fagbøker, håndskrevne og maskinskrevne kladder og gule og grønne huskelapper - og i midten står pc-en. Det er skrivetid!

Jeg trodde for et år siden at jeg hadde gjort meg ferdig med historien fra min første eksamen, en historie om et møte med Tor. For leseren er det kort fortalt om mitt møte hjemme hos en mann som ble overlatt i kommunens varetekt tidlig i opptrappingsperioden for psykisk helse. Det var et møte med en mann med enorme behov for omsorg og ivaretagelse og struktur. Det var et møte der jeg ble så grepet av mine egne følelser at jeg i begynnelsen bare så ham med et såkalt dødt blikk.² Jeg så ikke det som var å se, jeg manglet for et øyeblikk fullstendig evne til å ta inn over meg det jeg så. Og det verste – jeg var så opptatt av mine egne følelser, at jeg ikke hadde mistanke om at jeg ikke forsto. Jeg så ikke at her befant det seg et sårbart menneske som skjulte seg i denne svære, truende og kaotiske mannen. Noe skjedde med meg og mine egne følelser og min egen angst og håpløshet måtte etter hvert vike plassen for en oppmerksomhet som tok inn Tor og hans behov for hjelp. I takt med at mitt blikk endret seg, så endret også relasjonen seg. Jeg så Tor mer som den han var der og da. En utslitt og engstelig mann som hadde behov for å bli tatt vare på. Med det opplevde han seg vel forstått. Historien handler om både Tor og meg, forholdet mellom to mennesker i en relasjon. Denne relasjonen var også et møte mellom kjønn. Først og fremst opplevde jeg kjønnsdimensjonen gjennom makten som Tor tok over meg. Når Tor hadde makt var jeg redd ham, og opplevde meg selv i en slags avmaktsposisjon. Tor var ikke bare pasient. Det at Tor var mann gjorde noe med meg. Jeg lot ham få ta makten over meg. Hvor hadde jeg lært dette? Kjønn er en del av vår identitet og kjønn blir til i møter mellom kjønn.³ Historien min handlet om møtet mellom mann og kvinne der den ene behøver hjelp og den andre er hjelper. Blant annet hadde

¹ Martinsen, Kari ”Øyet og kallet” 2000

² Meløe, J. ”Om å se” Artikkel 1979

³ Kilde ukjent

Tor makt i det ene øyeblikket mens jeg var i avmakt, og i neste øyeblikk ble maktforholdet endret til det omvendte. Noe ble kommunisert mellom oss uten ord. Det var noe som bare var der og som også handlet om kjønn. Av en eller annen grunn tror jeg aldri at en kvinne ville satt meg så ut av fatning om hun var i Tors "sko".

Fra å studere praktisk kunnskap i første studieår - gjennom å reflektere over møtet med en pasient og den relasjonen som utviklet seg - ønsket jeg nå å flytte oppmerksomheten mot hjelperne og hva de opplever som viktig i relasjonsarbeid sett ut fra det at vi også møtes som kjønn. Hvilket kjønn min neste har, er det første jeg legger merke til i et møte, har en klok person sagt en gang. Det gir gjenkjennelse hos meg. Vi blir usikre på den andre, når vi ikke er helt sikre på den andres kjønn. Det har faktisk hendt meg ganske nylig. Personen jeg snakket med var kvinne, selv om hun så ut som en mann. Jeg ble faktisk svært usikker og klarte nesten ikke å konsentrere meg om noe annet, inntil jeg forsto hvilket kjønn hun hadde. Jeg tror faktisk at dette er ganske vanlig. Kjønn handler om både biologi og sosiale og kulturelle konstruksjoner. Kjønn handler også om kropp, språk, kommunikasjon, atferd og makt. Hvordan kan dette med kjønn ha betydning for relasjonene innenfor faget psykisk helsearbeid?

Dette skulle jeg forsøke å undersøke nærmere gjennom et feltarbeid i egen praksis. Denne type feltarbeid forstår jeg som en krevende form, fordi jeg på en måte må gå ut av min egen praksis. Jeg må i størst mulig grad "nullstille" meg sånn at jeg kan få ta del i egen kultur og praksis som "utenforstående" og samtidig var feltet kjent. Det ble strevsomt, og mye skjedde med meg underveis som jeg ikke var forberedt på. Jeg skulle inn i egen praksiskultur, i det kjente og sedvanlige, og samtidig gå ut av det for å se noe nytt. Det var overhodet ingen enkel sak. Kravet til meg som fagperson og person ble dermed stort.

Hvordan skulle jeg gå inn som feltarbeider i eget feltarbeid, som kvinne – og dermed også som kjønn - og prøve å forske på betydningen av kjønn i relasjoner? Og hvordan i all verden skulle jeg makte å møte feltet mest mulig åpent og forsøke å skape noe nytt - noe nytt og annet som kanskje ikke er så sedvanlig? Jeg ser at det ble på en måte en slags mangedobbelrolle der jeg blant annet skulle inn både som kvinne og psykiatrisk sykepleier. Jeg skulle inn i et felt som var kjent for meg fra før. Jeg gikk fra den ene grøften til den andre. Jeg slet med at jeg vekselvis ble for nær og senere på for stor avstand. Denne prosessen vil jeg forsøke å vise underveis i essayet. For at leseren skal forstå prosessen er det derfor ikke uten betydning at jeg tilkjennegir mitt eget ståsted som forsker, før jeg begynner å presentere hvilke erfaringer jeg gjorde ved å gå den veien jeg gikk.

Betydningen av kjønn i relasjoner har vært tydelig for meg i mange møter jeg har hatt med den jeg skulle vært hjelper for. Dette ”hoppet jeg bukk” over i mitt første essay. Det ble liksom så komplisert. Og kjønn er komplisert. Kjønn er til stede i alle møter der mennesker kommer sammen, samtidig er det usynlige former og ulike nivåer der kjønn kan ha betydning. Jeg har underveis i denne prosessen stadig vekk tenkt; Hvorfor velger jeg å ”rote” opp i noe som er så vanskelig som kjønn, når jeg kunne valgt noe mer lettvint og mindre følelsesladet? Hvorfor orke å utsette meg for noe som vekker så mye motstand og rynking på nesen, særlig hos den mannlige halvdel av mine medmennesker? For jeg må innrømme at jeg har møtt en del mennesker allerede, og særlig menn, som ikke forstår helt at dette er noe tema å forske på. Jeg har enkelte ganger opplevd en betydelig motstand. Dette har stadig fått meg til å tvile på det jeg holder på med. Jeg har flere ganger vært på nippet til å velge nytt tema. Men det var kanskje noe min mann sa som hjalp meg til å forstå bedre denne motstanden, da jeg en kveld frustrert fortalte ham hvor vanskelig alt var. Han tenkte litt før han sa at ”Det er vel kanskje sånn at når en mann ser seg i speilet, så ser han ”normalen”. Når en kvinne ser seg i speilet, da ser hun kvinnen.” Jeg tror jeg forsto. De sosiale og kulturelle konstruksjonene er med oss inn i våre liv og vår praksis, selv om vi ideologisk sett snakker om verdier som likhet, likestilling og likeverd. Vi er del av en kultur. Dette kan vi se bare i språket som stort sett tar utgangspunkt i mannen. Det kan nok være med å bidra til opplevelsen av hva som er ”normalen” for ganske mange menn, men også for en del kvinner. Kjønn handler også om makt, og makt er i tillegg svært ladet for oss mennesker. Mange har altså naturlig nok følelser omkring temaet som handler kjønn.

Tilbake til feltarbeidet og mitt ståsted som forsker. Mange vil kanskje undre seg over hvorfor jeg mener at det er nødvendig å avklare mitt ståsted så tidlig i et feltarbeid? Jette Fog sier noe sånt som at mitt forutgående og teoretiske arbeid bestemmer hva som faller meg i øynene og blir forståelig for meg - samtidig med den umiddelbare forståelsen av den andre og det den andre sier. Forskeren er bundet til seg selv som forskningsbetingelse, systematikk og teori, sier hun.⁴ Jeg ble tidlig klar på at jeg måtte spille med åpne kort. Jeg har med meg selv inn i feltarbeidet og det må jeg ærlig gjøre rede for. Vitenskapen, sier Luce Irigaray, konfronteres med det subjekt som står for vitenskapens teori og praksis, og med det faktum at det forventede universelle subjekt ikke er kjønnsnøytralt.⁵ Jeg er altså kjønn og jeg er kvinne. Samtidig skulle jeg i dette feltarbeidet være forsker. Jeg skulle altså ut i felten, ikke bare som meg selv. Jeg skulle bli utsatt for det fremmede i et for meg kjent felt. Både tilstrekkelig

⁴ Fog J. ”Med samtalen som utgangspunkt” 2001 Akademisk Forlag

⁵ Irigaray, L. ”Kjønnskildnads etikk och andra tekster” 19??

avstand og samtidig tilstrekkelig nærhet til å la meg berøre. Feltarbeidet skulle gi meg tilgang til å søke viten og ny erkjennelse.⁶ Nå er jeg inne på ett av de forholdene som har vært så utrolig utfordrende for meg i hele denne prosessen, nemlig det å skulle gå ut av mitt eget for å se noe nytt. Jeg ble så utrolig opptatt av å skulle forklare meg i begynnelsen av prosessen. Jeg opplevde at jeg måtte grunngi temaet og hvorfor jeg valgte temaet. Det ble for meg en slags grunngevingstvang.⁷ Mange av de holdningene jeg har møtt underveis i dette feltarbeidet har nok vært med og bidratt til dette. Det fikk uante følger for meg i prosessen. Jeg ble sittende fast i mitt eget grunngevings- ”klister” uten å komme videre. Hvordan skulle jeg bli i stand til å se noe nytt? Et feltarbeid krever at jeg må møte feltet med størst mulig åpenhet. For å forstå den andre, må jeg suspendere min ”mettede beredskap”, sier Wackerhausen⁸. Jeg må være i stand til å møte den andre med innlevelse og åpenhet. Den andres uttrykk må få plass og gjøre inntrykk, og slik danne ”et opplevelsesmessig ekko i meg”⁹. Dette var ett av de forholdene som ble svært krevende i prosessen.

Hvem er jeg som leter etter spørsmål?

Jeg har altså strevd med å frigjøre meg fra å grunngi temaet og samtidig kan jeg ikke unngå å klargjøre mitt ståsted. Jeg mente at det var nødvendig for å forsøke å skape mening og sammenheng for leseren. Vår opplevelse av sunnhet og helbred beror, i følge Antonovsky, på at vi opplever sammenheng i tilværelsen, det vil si at vi opplever tilværelsen som meningsfull, forståelig og håndterlig.¹⁰ Om ikke sunnhet og helbredelse er det viktigste akkurat nå, er mitt ønske å skape mening. Jeg må dermed forsøke å gjøre meg selv forstått sånn at leseren får sammenheng i prosessen.

Jeg ønsker at leseren skal følge meg på at vi som kvinner og menn tradisjonelt sett inntar ulike roller og posisjoner på ulike kulturelle områder og arenaer. Det kan være arenaer som hus og hjem, innenfor arbeidslivet og politikk. Forskning viser at kvinner og menn både tenker og kommuniserer forskjellig og at dette er forhold som kan være viktig å ha med seg i møte med andre mennesker, sånn at vi bedre kan forstå hverandre.¹¹ Ikke minst viser forskning og praksis at kvinner og menn har ulike roller og maktposisjoner i samfunnet. Hvordan er det egentlig innenfor faget psykisk helsearbeid, tenkte jeg. Er forholdet det samme som i

⁶Fog, J. ”Med samtalen som...” 2001 Akademisk forlag

⁷ Mevik, K. ”Mellom praksis og forskning” Artikkel 1997

⁸ Wackerhausen, S. ”Kommunikasjon, forståelse og handling.” Artikkel Århus 1997

⁹ Opcite

¹⁰ Antonovsky, A. ”Helbredets mysterium” 2000 Hans Reitzels Forlag

¹¹ Tannen D., ”Det er ikke det jeg sier” 1992 Cappelen forlag

samfunnet for øvrig? Hvordan er det mulig å gjøre undersøkelser omkring fenomenet kjønn, når kjønn inngår så naturlig i våre roller og vår praksis.

Psykisk helsearbeid og den praksis som faget i hovedsak bygger på, handler om relasjoner og relasjonsarbeid. Relasjoner mellom mennesker er fundamentet for vår eksistens, og blir ansett som det mest vesentlige for at mennesker med psykiske problemer og lidelser skal komme videre for større forståelse med seg selv og andre. Relasjonsarbeid er altså viktig i behandlingen av mennesker som sliter med å finne sin plass og rolle i samfunnet. Når det gjelder relasjonsarbeid, og spesielt innenfor psykisk helsearbeid, ser det for meg ut som at vi alle har de samme rollene og oppgavene. Relasjonsarbeid er relasjonsarbeid uansett om de som er hjelpetrequende eller hjelpere, er kvinner eller menn. Dette gjelder både i miljøterapeutiske sammenhenger, i gruppesammenhenger eller gjennom individuelle terapiformer. Det er i alle fall sånn det blir framstilt gjennom både litteratur og i praksis. Men bruker vi som hjelpere egentlig det samme språket, har vi nå egentlig de samme rollene og er relasjonsarbeid egentlig alltid det samme - uavhengig av kjønn? Kan det kanskje være sånn at dette bare er noe vi tror? Hvordan gjenspeiler våre hjelperroller tendensen vi ser ellers i samfunnet, undret jeg. Dette var de første spørsmålene jeg hadde omkring dette store temaet. Hva var det egentlig som fikk meg til å interessere meg for og stille disse spørsmålene? Det første handler selvsagt om meg selv og at jeg er og alltid har vært opptatt av kjønn. Men jeg må ærlig innrømme at mitt engasjement i forhold til kjønn, har vært med utgangspunkt i kvinner og kvinners situasjon. Det som i tillegg fikk meg til å vende blikket på kjønn i denne sammenhengen, handler om mitt engasjement for relasjonsarbeid. Mitt utgangspunkt er at jeg har mange års erfaring som psykiatrisk sykepleier ute i felten på ulike tjenestestivå. Jeg har videre mange års erfaring med faget psykisk helsearbeid gjennom mitt arbeid som fagansvarlig for en videreutdanning i psykisk helsearbeid ved en høgskole i Norge. Det som har gått igjen som en rød tråd i min yrkeserfaring, er relasjoner og relasjonsarbeid. Mine erfaringer med kjønn i relasjoner, er mange. Jeg har likevel sjelden tatt dem fram i faglige refleksjoner i ettertid. Hva er det som gjør at jeg har ”gjemt” på disse erfaringene i stedet for å løfte dem opp i lyset for å forsøke å forstå dem bedre? Gjennom mange års erfaringer med relasjonsarbeid som ”livsoppgave”, har jeg flere ganger opplevd å enten ikke forstå nok eller trodd jeg har forstått alt i situasjoner som egentlig var uforståelige for meg sett i ettertid. I dag kan jeg se at møtene også handlet om møtet mellom kjønn og at språket - kommunikasjonen, rollene, makten og identitetens betydning var fremmed for meg i min forståelse av situasjonen. Jeg forsto ikke. Jeg har i møte med enkelte menn, vært blind i min egen kvinnerolle og trodd jeg har forstått hva som sto på spill ut fra det som er fellesmenneskelig,

men jeg har egentlig vært en fremmed ”i mannens verden”. Jeg har i møte med kvinner, identifisert meg i så stor grad med kvinnerollen og tatt for gitt at vi kommuniserer og forstår ”det samme” uten at det nødvendigvis har gjort det. For meg innebærer disse erfaringene at jeg har vært blind for noe i relasjonen. Jeg har ikke forstått alt, fordi alt liksom har vært så opplagt sett fra mitt sted som kvinne.

På jakt etter spørsmål.

Men nå skriver jeg som om alt handler om kjønn. Det kan lett bli sånn at jeg ikke ”ser skogen for bare trær”. Disse møtene handler selvsagt også om mange andre forhold knyttet til både psykologisk og kommunikativ forståelse, men i denne oppgaven ønsket jeg å se på betydningen av kjønn i relasjoner.

Fra utdanningsstedet er vi blitt oppfordret til å gå inn i feltarbeidet å forske i et kjent felt men også for å se på det usedvanlige i det sedvanlige. Det ga meg næring til og tro til å tenke videre; Hvordan kunne jeg forske på kjønn i relasjoner? Var det med kjønn overhodet mulig å forske på? Hvilke erfaringer hadde andre hjelpere av kjønnsdimensjonen knyttet til hjelperollen? Hvis det er sånn at de rollene vi inntar både er noe som er gitt av andre, og samtidig noe vi inntar selv i ulike situasjoner; hvilke rollen spiller egentlig kjønnsrollene i relasjonsarbeid? Noen roller ligger det makt i og noen roller ligger det avmakt i. Hjelperen har en selvskreven rolle som innehaver av makt i utgangspunktet. Er vi bevisste på de rollene vi inntar som hjelpere også kan avhenge av rollene vi har knyttet til kjønn og makt? Hvor viktig er nå egentlig kjønn i relasjoner? Spørsmålene bare strømmet på.

Jeg forsto det slik at vi gjennom feltarbeidet måtte ha en slags problemstilling. Jeg hadde et vidt tema og problemstillingen syntes foreløpig fjern, men jeg var kanskje på vei mot noe. Fagplanen fortalte meg vagt hva det var jeg skulle gjøre uten at jeg var sikker på om jeg hadde forstått det. Jeg skulle i følge fagplanens tekst finne fram til en såkalt forskningsmetodologisk problemstilling i et feltarbeid som skulle føre til en felt- og tekstbevissthet. Dette er store ord og de er hentet direkte fra fagplanen for studiet. Jeg undret; Hva betyr det å finne fram til en såkalt forskningsmetodologisk problemstilling, og ville jeg kunne å finne en? Var min søken etter en problemstilling i forhold til temaet kjønn i relasjoner dugelig? Feltarbeidet skulle romme metoder og teknikker, en tekstanalyse og en vitenskapelig tekst knyttet til feltarbeidet, sto det i teksten. Jeg visste ikke hva dette egentlig innebar, og jeg må ærlig innrømme at jeg var ganske ”grønn” når det gjaldt erfaring som feltarbeider. Hva innebar det å være feltarbeider egentlig? Hvordan kunne mitt valg av forskningsmetode evne

å ivareta ”virkeligheten” i størst mulig grad? Det var det ene. Videre åpnet det seg spørsmål hos meg om hvordan kunne mine erfaringer av et feltarbeid om temaet kjønn i relasjoner være noe som holdt mål til en vitenskapelig tekst? Nå var jeg kommet til formuleringsstrevet; jeg skulle også forsøke å skrive slik at det holdt litterært.¹²

Hva jeg ønsket å finne ut?

Å drive med forskning i eget felt er å ivareta både et utenfra-perspektiv og et innenfra-perspektiv, som Kate Mevik skriver i sin artikkel ”Mellom praksis og forskning”. Hun sier videre at de viktigste forskjellene mellom feltene praksis og forskning er at i praksisfeltet er man underlagt en handlingstvang, mens man i forskningen er underlagt en grunngevingstvang.¹³ Dette sa jeg litt om i starten og at jeg ble sittende fast i strevet med å grunngi temaet mitt. Jeg forsto at jeg måtte ut av grunngevingstvangen for å komme nærmere feltarbeidets egentlige utfordring, nemlig det å se noe nytt og usedvanlig gjennom kvalitativ forskningsmetode, eller et kvalitativt forskningsintervju.

Kate Mevik sier i sin artikkel¹⁴ at ”forskning skal være frigjørende, øke menneskets selvinnsett og forståelse, søke sannhet og avdekke kritikkverdige forhold.” Var jeg ikke på dette tidspunkt altfor opptatt av å bevise ”sannheten” for å kunne avdekke kritikkverdige forhold? Hvordan stilte jeg da spørsmålene? Som jeg forstår Skjerveheim i utkastet om ”Sløret”, er spørsmålet først og fremst om hva *vi* mener med spørsmålet vi selv stiller. Like mye som det er *hvordan* vi stiller det; om vi stiller det direkte eller indirekte og om det er et spørsmål for ”lesesalen eller salongen.”¹⁵ Jeg måtte altså avklare egen forforståelse og forståelse av det jeg selv skulle spørre andre om, og på en sann måte at det virkelig ble frigjørende for de som skulle delta i samtalen.

Jeg ser at jeg la opp til en vei der jeg sto i fare for å ha minst tre hatter på hodet samtidig. Jeg skulle være feltarbeider i dette arbeidet, men samtidig er jeg kvinne og psykiatrisk sykepleier, og flere roller ventet.

Min profesjonsidentitet er knyttet til den jeg er som både kvinne, psykiatrisk sykepleier og høgskolelærer. Men igjen, i dette arbeidet skulle jeg være feltarbeider, og ikke kvinnen ”med stor K”, psykiatrisk sykepleier eller lærer. Jeg skulle dra ”ut i feltet”, ikke som meg selv, men bli utsatt for det jeg møtte som en fremmed. Jeg skulle være ikledd ”skallet”, men også være

¹² Johansen, Anders ”Samtalens tynne tråd” 2003 Spartacus

¹³ Mevik, K. Mellom praksis og forskning s.132 Artikkel 1997

¹⁴ Opcite

¹⁵ Skjerveheim, H. s.211-212 2002 Universitetsforlaget

”bløtdyret”.¹⁶ Dette forstår jeg som at når jeg møtte feltet måtte jeg både vite hva det var jeg ville - noe på avstand - men samtidig måtte jeg møte feltet med egen sårbarhet som menneske sånn at jeg kunne la meg påvirkes av dem jeg møtte. Forskning er som jeg forstår det, en vei til nye kilder for å forstå mennesket bedre. ”Vi vil lære – om oss selv – av dem”, sier F.S.Nielsen.¹⁷ Feltarbeid er altså å forske på andre slik at vi forstår bedre sammenhengene i livet. Sagt med Østerberg, er det forskjell på erfaring og forståelse. Den som erfarer og det som erfares er noe utvendig. Utvendighet, mener Østerberg, foreligger når hver enkelt av de som kan betraktes, sees hver for seg uavhengig av den andre. Forståelse er basert på innvendighet som vil si forholdet mellom to værender som begge er hva de er ved den andre. De to værender er ikke identiske med seg selv, men utgjør til sammen en enhet, sier Østerberg.¹⁸ I denne oppgaven skulle jeg som kvinne forske på andre kvinner og menn og å forsøke å forstå hvordan de forsto betydningen av kjønn i relasjonsarbeid. Jeg skulle gjennom samtale forstå hva deltakerne forsto av sine egne erfaringer som kjønn i relasjonsarbeid. Denne forståelsen måtte bygge på en slags innvendighet, sagt med Østerberg. ”For forståelse oppstår ved at vi innser sammenheng, mens noe utvendig vil si noe sammenhengsløst”.¹⁹ Han sier videre at dersom utvendighet gis forrang fremfor identitet, - og ingen andre forholdsarter tas i betraktning – kan ikke kunnskap oppstå. Dette opplever jeg som vanskelig tilgjengelig stoff, men jeg har en følelse av at det er viktig. Hvordan skulle jeg gjennom feltarbeidet komme til innvendige forhold og dermed forståelse slik at jeg kunne se sammenhenger, slik at ny kunnskap kunne oppstå?

Jeg må nok innrømme at jeg tidlig i prosessen strevde en del med spørsmålet eller spørsmålene. ”Spørsmålet bestemmer metoden”, skriver Margrethe Lorentsen.²⁰ Dette fikk jeg ikke helt til å stemme. Jeg hadde på et tidlig tidspunkt helt klart for meg hvilket tema jeg ville inn i, og jeg hadde på et vis en formening om hva jeg ønsket å finne ut av. Først og fremst ønsket jeg å få fram hjelpernes bevissthet og erfaringer omkring fenomenet kjønn i relasjoner. Videre ønsket jeg å få informasjon om på hvilken måte fenomenet kjønn kom til uttrykk i møtet med den som mottar hjelp. Men hva var spørsmålet eller spørsmålene? Og var spørsmålet av betydning for de som har tilknytning til feltet? Ville vi forstå hverandre? Jeg hadde ikke noe spørsmål og ingen problemstilling, og dette stresset jeg med.

¹⁶ Nielsen, F. S. ”Nærmere kommer du ikke” 1996 Fagbokforlaget

¹⁷ Opcite s.

¹⁸ Østerberg, D. s. 9 og 10 1972 Pax forlag

¹⁹ Opcite s. 18

²⁰ Lorentsen, M. ”Spørsmålet bestemmer metoden”. Universitetsforlaget

Metoden kom nok lenge før spørsmålet. Eller som fagplanen for studiet inviterer til; metoden kom før min forskningsmetodologiske problemstilling. Og sånn måtte kanskje denne prosessen være. Metoden jeg valgte var samtalen. Jeg ønsket å gjøre samtaler med psykiatriske sykepleiere i kommunehelsetjeneste. Jeg ønsket å gjøre samtaler med psykiatriske sykepleiere som har en selvstendig hjelperolle. Jeg hadde på forhånd forespurt arbeidsgiver og de 4 psykiatriske sykepleierne i denne kommunen. Det var to kvinner og to menn. På tross av deres travle hverdager i praksis, opplevde jeg interesse for denne samtalen eller intervjuet og et ønske om å få fortelle fra egen praksis. På forhånd hadde jeg sendt ut en formell henvendelse. En henvendelse gikk til etatens ledelse, og en til leder av avdelingen jeg ønsket å gjøre feltarbeidet i. I henvendelsen skrev jeg en generell informasjonsdel omkring fenomenet kjønn, en kort del om mine egne opplevelser i forhold til kjønn i relasjoner og litt om hva jeg ønsket å gjøre. Jeg fikk positiv respons fra avdelingsleder, og jeg hørte intet fra den øvrige ledelsen inne fristen utløp, og dette tolket jeg positivt. Jeg laget noen spørsmål som jeg så for meg skulle være retningsgivende for en samtale uten at jeg direkte kunne kalle dem ”spørsmålene”, og disse ble sendt ut sammen med den øvrige henvendelsen.

Ved å velge intervjuet eller samtalen, ville jeg innta en subjektiv tilnærming der jeg selv skulle møte kvinner og menn i praksis på en åpen og meningsfull måte. Tilnærmingen til de jeg skulle samtale med, var også et strev. Hva skulle jeg kalle disse kvinner og menn? Informanter? Samtalepartnere? Intervjuobjekter? Litteraturen gav meg mange tips, men det ble liksom så stor avstand. Jeg fikk et tips hos en medstudent. ”Kall dem deltakere”, sa hun. Det stemte bedre. Det er jo deltakere de har vært for meg. Jeg velger å kalle dem deltakere. For å få tilgang til det som ble sagt i feltet, måtte jeg møte så åpent og fordomsfritt som overhode mulig, sånn at deltakerne følte seg frie og ikke bundet til min forforståelse av fenomenet kjønn. Det var flere utfordringer. Hvordan skulle jeg få tilgang til feltet og deltakernes praksis gjennom en eneste samtale med hver. Feltarbeid er noe som pågår over tid og involverer ”en intim og kontinuerlig kontakt med dem du studerer.”²¹ I dette lille feltarbeidet var ikke dette mulig. Det deltakerne forteller i begynnelsen er ”aldri malmen i berget”, skriver F.S.Nielsen.²² Det å få tillit hos deltakerne ble derfor svært viktig for å komme inn i deres praksisforståelse. Jeg var avhengig av flere viktige forhold; jeg skulle ikke bare oppnå kontakt og tillit. Jeg skulle forsøke å få tak i det kjente og også det ukjente, jeg skulle analysere den informasjon jeg fikk og jeg skulle trekke ut noen antagelser og kanskje vise til noen sammenhenger. Alt dette mens jeg skulle bruke meg selv som redskap, i et felt

²¹ Nielsen, F.S. ”Nærmere kommer du ikke” s. 51 1996 Fagbokforlaget

²² Opcite s. 279

som jeg var godt kjent med fra før. En mulighet for å få mer avstand, kunne vært å møte psykiske helsearbeidere med tverrfaglig bakgrunn. Men jeg valgte virkelig å gå inn i eget felt. Jeg valgte som sagt å gjøre feltarbeidet i en avdeling med bare psykiatriske sykepleiere, en gruppe av min egen profesjon, og i en avdeling hvor jeg selv hadde arbeidet cirka 10 år tidligere. Jeg var altså kjent på mange måter, og jeg forberedte meg på at jeg skulle inn i feltet som feltarbeider og feltet skulle ta imot meg som feltarbeider, ikke som den de kjente fra før i helt andre sammenhenger.²³ Ønsket mitt var å gjøre samtaler med deltakerne, fordi de hadde lang erfaring fra arbeid med mennesker som lever med alvorlig psykoseproblematikk.

Mennesker som lever med alvorlig psykoseproblematikk har som regel stor svikt i egenomsorgsevnen, vil ha behov for at hjelperne kompenserer for svikten gjennom det som er beskrevet som moderlige og faderlige omsorgsprinsipp i sykepleiefaget. Mine tanker på et tidlig tidspunkt i prosessen, var at det kanskje var en sammenheng mellom bruk av moderlig og faderlig omsorgsprinsipp innenfor sykepleiefaget, og de kjønnsrollene vi inntar ellers i samfunnet.

Metoden for feltarbeidet var altså intervjuet eller samtalen vi på den ene siden skulle møtes i en meningsutveksling og fortrolighet, og samtidig var dette en profesjonell samtale og et asymmetrisk forhold der det var den intervjuede som *visste*²⁴. Jeg måtte forsøke å møte uten for mange tanker i hodet om hvordan det kanskje var. Jeg måtte forsøke å møte med minst mulig fordommer. Det var først da jeg hadde mulighet å få vite noe. Vi skulle møtes til en fortrolig samtale der muligheten for tillit, åpenhet, oppriktighet og gjensidighet skulle være tilstede. Da var det nesten et paradoks at samtalen var på initiativ fra *meg*, og jeg hadde satt ”agendaen” for møtet. På den andre siden så var jeg også i møtet satt i en situasjon der jeg måtte ta imot det jeg fikk, uansett hva og hvor mye eller lite dette måtte være. Sånn sett kan en si at både intervjueren og den intervjuede er i et maktmessig symmetrisk forhold.²⁵

Samtale er basert på kommunikasjon og kommunikasjon er avhengig av forståelse. Uten at vi forstår, får vi ingen meningsbegripelse, og da skjer heller ingen meningsutveksling og ingen kommunikasjon. Uten at jeg forstår eller selv blir forstått, er kommunikasjon umulig.²⁶ I den ene samtalen vi hadde, innebar dette at vi måtte nærme oss hverandre i en felles forståelse. ”Forståelse er”, fortsetter Wackerhausen, ”å gjøre det ukjente kjent.” Jeg måtte dermed sørge for at jeg selv ble forstått og jeg måtte forstå deltakerne. Min egen grunngevingstvang kunne

²³ Opcite

²⁴ Fog, J. ”Med samtalen som utgangspunkt” Akademisk forlag 2001

²⁵ Opcite

²⁶ Wackerhausen, S. ”Kommunikasjon, forståelse og handling” 1997

jeg omdefinere som et forsøk på å gjøre meg selv forstått uten at jeg ble sittende fast i dette. Denne forståelsen gjorde meg friere i den videre prosessen.

Hvilke spørsmål kunne jeg stille som skapte åpenhet og muligheter for deltakerne til å se på egen praksis? Hvordan skulle jeg stille spørsmålene slik at de kunne snakke fritt om egne opplevelser, egen forståelse, egne holdninger og verdier sin egen praksis - uten at jeg ble for styrende? Hva om jeg ikke fikk de svarene jeg ønsket og forventet? Jeg knyttet i utgangspunktet begrepet kjønn i relasjoner opp til det faglige begrepet moderlig og faderlig omsorgsprinsipp som på ett vis kan sidestilles med tradisjonelle kjønnsroller. Dette bygger på teorier hentet fra psykodynamisk tenkning.²⁷ Det jeg tenkte før jeg gjorde intervjuene, var at det måtte være lettere og mindre "ladet" å snakke med fagfolk om kjente begrep fra omsorgsteorien. Dette kan kanskje sees på som en avsporing når det var fenomenet kjønn i relasjoner jeg ønsket å samtale om. Men jeg mener samtidig at det kom klart fram i den første henvendelsen hva det var jeg ønsket vi skulle snakke om. Deltakerne var forberedt på at det handlet om kjønn i relasjoner. I tillegg ser jeg at det ufarliggjorde mine spørsmål knyttet til selve fenomenet kjønn, ved å ta veien innom de faglige begrepene moderlig og faderlig prinsipp.

Spørsmålene jeg gikk ut med var først og fremst veiledende. For å oppnå kontakt og for å unngå at samtalen skulle handle om mitt engasjement omkring temaet, ba jeg deltakerne om å beskrive et *pasientmøte* hos en som behøver mye hjelp. Jeg ønsket å få tak i *hvilke følelser som ble vekket i hjelperen*, om *hvilke behov hjelperen så hos den hjelpetrengende*, hva som var mest i *fokus for den hjelp som ble gitt – fortid, nåtid eller framtid*. Jeg spurte videre om *hvilke egenskaper som hjelperen så som viktige hos seg selv og om denne/disse egenskapen(e) var knyttet til deres egen opplevelse av seg selv som kjønn*. Jeg spurte om *hvilke roller de så at de helst inntok i møtet med den hjelpetrengende og om de tenkte at disse rollene kunne være knyttet til dem som kjønn*. Til sist spurte jeg om *hvor viktig de selv mente at kjønn var i hjelperollen*. Spørsmålene ser jeg fortsatt som åpne og knyttet til hjelpernes egne opplevelser. Selve intervjuene kom tidlig i prosessen. I ettertid kan jeg se at dette var en fordel. Jeg hadde faktisk mindre tvil og var kanskje mindre opptatt av å grunnge temaet på dette tidspunktet enn jeg ble etter hvert. Jeg møtte egentlig praksisfeltet med en noe naiv, åpen og nysgjerrig holdning. Min erfaring som praksisveileder var meg nok til stor hjelp. Jeg innbiller meg at jeg var i en slags forskerrolle, noe en av deltakerne påpekte en tid etter samtalen; "Du va liksom

²⁷ Strand, L. "Fra kaos mot samling, mestring og helhet" 1991

så annerledes.” Dette kunne jo selvsagt være uttrykk for flere ting, men det at jeg var ”annerledes” får meg til å tenke at jeg kanskje evnet å være en fremmed i det kjente.

Erfaringer jeg har gjort fra feltarbeidet.

Jeg har til nå skrevet en del om meg selv som deltaker i et feltarbeid, og noe av hva jeg ønsket å finne ut av gjennom feltarbeidet. Som jeg har gitt til kjenne flere ganger ble det å skulle forske på eget praksisfelt krevende fordi jeg var så opptatt med å forklare hele tiden. Jeg ville vise leseren at jeg hadde avstand til temaet. Samtidig mener jeg at det er *jeg* som har vært feltarbeideren, og dermed var det ikke uvesentlig å tilkjennegi hvem jeg var. Jeg hadde likevel gjennomført den praktiske delen som noe som foregikk på siden. Jeg hadde gjort intervjuene eller samtalene før jeg ble altfor opptatt av å vikle meg ut av det som jeg selv og kanskje andre hadde viklet meg inn i. Nå var jeg kommet over i neste fase, der jeg skulle bearbeide materialet jeg allerede hadde.

Jeg opplevde nok en gang at jeg ikke kom videre. Her satt jeg med masse stoff; Jeg hadde gjort opptak av samtalene med deltakerne og masse notater i loggen. Det opplevdes som om jeg hadde en slags ”sperre”. Jeg ante faktisk ikke hva jeg skulle skrive ned eller hvordan jeg skulle ordne funnene for å kunne presentere dem. Jeg maktet ikke å si noe om hvordan jeg opplevde meg selv i prosessen. Jeg kjente jo feltet og likevel satt jeg liksom fast uten å forstå. Hva var dette? Det hadde faktisk vært lettere å innta et teoretisk perspektiv på betryggende avstand der jeg selv sto utenfor. Jeg ”satt fast” i noe uten å komme videre.

”Nærmere kommer du ikke” er tittelen på F.S.Nielsens bok om feltarbeid. Det slo meg plutselig, i ett av mine lyse øyeblikk, at jeg var jo ikke nær i det hele tatt. Jeg satt bokstavelig talt ”øverst i stigen og så ned på kjøkkenets liv.” Dette er en beskrivelse hentet fra filmen ”Salmer fra et kjøkken” - en film om observerende feltstudier av det svenske folk på 50 tallet. Jeg følte meg faktisk akkurat i den samme posisjonen, helt øverst i stigen. Filmen er forresten både morsom og komisk. Jeg opplevde meg selv som ganske komisk, faktisk. Nå forsto jeg plutselig litt mer av hva det vil si å være feltarbeider. Jeg måtte inn i feltet som meg selv for å forstå hva samtalepartnerne egentlig delte med meg. Hva er det som er relevant å forstå, spør Wackerhausen.²⁸ Det forekom meg at min ”mettede beredskap” måtte suspenderes litt mer. Ikke bare fra strevet med å forklare meg, men jeg måtte legge det meste jeg hadde tenkt og lest til side, og høre etter hva jeg egentlig satt med slags materiale fra feltet.

²⁸ Wackerhasuen, S. ”Kommunikasjon, forståelse og handling.” Artikkel Århus 1997

I det videre arbeidet måtte jeg altså forsøke å komme ned fra observatørens ”stige”. Det var ikke den jeg skulle ha som forsker. Som feltarbeider måtte jeg ha flere roller, både en observatørrolle og samtidig være min egen informant i et kjent felt, der jeg brukte samtalen eller intervjuet som metode. Jeg hadde hatt stor avstand altfor lenge i prosessen. Nå måtte jeg komme nærmere feltet som meg selv som praktiker. Og her åpnet det seg mange etiske problemstillinger knyttet til både anonymisering og presentasjon. Jeg satt i overført betydning med deltakernes liv i mine hender.

Om samtalen som metode og gjennomførbarhet.

Jeg hadde hatt fire samtaler, en med hver av deltakerne. Jeg ser i ettertid at jeg fikk altfor mye materiale. Det hadde kanskje klart seg med to deltakere, en av hvert kjønn. Det var fire ulike samtaler og materialet ble svært forskjellig. Det virket nesten uoverkommelig å skulle presentere så vidt forskjellig materiale på en fornuftig måte. Dette ble altså en erfaring jeg gjorde.

Hva skulle oppmerksomheten min være rettet mot i materialet jeg satt med?

Oppmerksomheten hos den som intervjuer kan ta flere retninger i følge Fog.²⁹ Som forsker er man både oppmerksom på *innholdet* av det sagte, man er oppmerksom på *måten innholdet uttrykkes på*, man er oppmerksom på *selve prosessen* i samtalsituasjonen og man er oppmerksom på *seg selv i prosessen*. Oppmerksomheten er av stor betydning, og i prosessen mot ny erkjennelse var det viktig å bruke all informasjon jeg kunne få. ”Tell det du kan”, sier F.S.Nielsen.³⁰ Det var lettere sagt enn gjort i en åpen samtale omkring praksis. Da er det liksom enklere å skille mellom typer oppmerksomhet, men uansett så ville kanskje behovet for å telle ett eller annet være tilstede. Det hadde jeg med meg som en slags hjelp når jeg forsøkte å lage oversikt.

Jeg hadde gjort avtale med én og én av de fire deltakerne på forhånd, om tidspunkt og sted for møtet. Jeg inviterte dem inn på min arena, nemlig min egen arbeidsplass. Samtalene var forberedt i ”nøytralt” grupperom. Jeg gjorde dette kanskje for å være sikker på at vi fikk være mest mulig i fred, at vi kunne konsentrere oss om samtalen. Jeg kjenner den travle praksisdagen, der det er lett ”bare” ta en telefon eller ”bare” svare på henvendelser når det står noen i døra, og slike ting. Jeg hadde forberedt deltakerne om at jeg ville bruke båndspiller, for både å kunne konsentrere meg mer om møtet og samtalen, og kunne være mer tilstede og slippe å skrive ned eller være avhengig av hukommelsen. Bruk av båndspiller gjør det også

²⁹ Fog, J ”Med samtalen som utgangspunkt” s. 69 2001 Akademisk forlag

³⁰ Nielsen, F.S. ”Nærmere kommer du ikke” 1996 Fagbokforlaget

lettere å holde fokus på *hva* som faktisk ble sagt der og da – ikke bare hva jeg husket eller ønsket å huske. Ikke minst ga båndspilleren meg hjelp til å huske *hvordan* budskapet ble uttrykt, hvilket språk og språklige fenomener mine deltakere brukte. Båndopptakeren ga meg muligheten til å repetere møtene i ettertid. Det var ingen av deltakerne som ga uttrykk for at de syntes at dette var problematisk. Og stort sett fikk jeg det tekniske til å virke. Når jeg sier stort sett, så betyr det at alt virket som det skulle, bortsett fra den ene gangen. Da hadde jeg skrudd på feil knapp, sånn at det ble ikke ble opptak. Dette oppdaget jeg heldigvis før det var gått altfor lang tid, og jeg berget resten av samtalen på tape. Det å bruke teknisk utstyr er ikke noe jeg er veldig god på. Apropos kjønnsrolle! En av mine deltakere understreket forresten dette med teknisk utstyr da jeg spurte om viktigheten av at begge kjønn er med i en pasientrelasjon. ”Det e viktig at man e to. Det e jo mye praktiske ting som å still på antenne og sånn her ting, som ikkje eg – og mange dame- ikkje kan.” Dette er nok ganske illustrativt for mange kvinner, tenker jeg, men kanskje ikke alltid. Men opptakene jeg gjorde ble bra. Selv om jeg brukte båndspiller, så ble det ikke til at jeg transkriberte båndene. Dette var bevisst ettersom jeg fikk dårlig tid, og at dette ikke har vært vektlagt som av betydning i forhold til metoden fra studiestedet. Ved en senere anledning vil jeg nok prioritere dette høyere. Slike bånd er full av informasjon. Oppmerksomhet kan rette seg mot mange fenomener. Selv om jeg ikke transkriberte har jeg likevel hørt gjennom båndene flere ganger. Jeg har forsøkt å høre etter både det kjente og det ukjente, og forsøkt å lage en slags sammenfatning av hva deltakerne egentlig svarte ut fra de veiledende spørsmålene. Det var også en del annet som jeg ellers la merke til. Oppmerksomheten min har flyttet seg fra innholdet i det de sa til måten de fortalte på, og over i prosessen og hva jeg selv opplevde og tenkte. Noen av svarene skrev jeg ordrett ned fordi de betydde noe for meg. Det blir nesten som i eventyret om askeladden og prinsessa som ingen kunne målbinde, der brødrene spør askeladden om hva han skal med det han finner langs veien. ”Jeg har slikt å gjøre og jeg slikt å føre så jeg fører vel *den* med”, svarer han. Det var faktisk flere ting ”jeg fant” langs veien som jeg tenkte at jeg kanskje kunne bruke til noe.

Hvordan stilte jeg spørsmålene mine uten å legge for mye av min forforståelse for dagen? Jeg opplevde at jeg selv var godt forberedt på blant annet å unngå det Jette Fog kaller for overstyring; ”at spørsmålene blir for abstrakt stilt fra forskerens, teoriens eller teoretiske forestillingers plan, snarere enn fra konkrete og mellommenneskelige plan.”³¹ Jeg mente også at jeg på gjennomføringsstadiet stort sett hadde avklart egne følelser både i forhold til temaet

³¹ Fog, J. 1980 ”Med samtalen som utgangspunkt” s. 72 2001 Akademisk forlag

jeg arbeidet med og i forhold til de personene jeg hadde invitert med til denne samtalen. Jeg forstår i ettertid at jeg ikke hadde så mye erfaring med slike intervjusituasjoner på forhånd. Jeg var vel egentlig ganske naiv i min rolle som feltarbeider. Det er jo mye som er situasjonsbetinget også. Det som likevel får meg til å tro at jeg ikke var for følelsesmessig engasjert, var at intervjuene kom så tidlig i prosessen og jeg på den tiden ikke var så opptatt av å forklare meg og grunngi temaet mitt. Dette kom senere. Når jeg hører meg selv på båndet i ettertid, kan jeg høre at jeg faktisk *var* opptatt av hva informantene opplevde gjennom sin egen praksis. Jeg kan også høre at jeg tar litt mye plass enkelte steder. Jeg blir litt ivrig og skal liksom delta litt i historiene. Jeg kan høre at stemmen min følger innholdet i det samtalepartnerne forteller i en anerkjennende tone. Jeg kan også høre at jeg holder en slags rød tråd i samtalen, og får den intervjuede tilbake i situasjonen når vi blir for langt ute på ”assosiasjonenes vidder”. Jeg var både tilstede og samtidig hadde jeg den avstand at jeg ikke blandet inn egne erfaringer som hjelper fra min tid ute i feltet. Jeg ble flere ganger invitert inn til dette gjennom utsagn som ”ja, det e no ein som du òg kjenn fra før” osv.

Hvordan er en god samtale eller intervjusituasjon kan jeg spørre. Den planlagte samtalen er jo ikke spontan, og på den måten kan en samtale som metode miste muligheten for spontanitet, åpen tale og tillit som er noe av fundamentet i den etiske fordring.³² Jeg som intervjuer, var nok den som var mest engasjert i forhold til saken og samtalen. De som var invitert inn var ikke nødvendigvis like engasjerte. En kan ikke *spille* interessert og engasjert. En må *være* det.³³ Hvordan skulle jeg oppnå tillit og legge til rette for åpen tale og spontanitet? For at vi skulle være mest mulig i et symmetrisk forhold, måtte jeg først og fremst ha et oppriktig ønske om å skape kontakt og lære deltakerne å kjenne i en helt ny situasjon. Jeg måtte suspendere min ”mettede beredskap” uten å gi avkall på meg selv og jeg måtte ta del i det de fortalte fra sin praksis. Jeg skulle inn i feltet, men feltet skulle også ta inn meg.³⁴ Dette opplevde jeg som viktig i prosessen for at samtalen som metode skulle kunne være til hjelp for meg som feltarbeider. Metoden skal både i vareta det å skape kontakt med samtalepartnerne og samtidig skal den bidra til å fremskaffe informasjon.³⁵ Begge disse momentene var viktige og fordret sitt på hver sin måte. Jeg måtte være tilstede på så mange måter. Et nøkkelord for denne prosessen er kommunikasjon. ”Kommunikasjon og samtale blir et spørsmål om å bringe fram, å gi næring, å pleie, å holde liv i, å stå sammen, å skåne, å dra

³² Løgstrup, K. ”Den etiske fordring”

³³ Fog, J. ”Med samtalen som utgangspunkt” s.98 2001 Akademisk Forlag

³⁴ Nielsen, F.S. ”Nærmere kommer du ikke” 1996 Fagbokforlaget

³⁵ Opcite

omsorg for etc”³⁶, sier Wackerhausen. Noe av dette kan jeg oppleve når jeg hører lydbåndene igjen. Som jeg har skrevet før, var nok min erfaring som praksisveileder absolutt til god hjelp for meg i disse samtalene. Rollen som veileder og feltarbeider har kanskje mye felles. Likevel ble dette fire svært forskjellige møter. Samtalene og kontakten med hver av deltakerne kom i stand på forskjellig vis.

Erfaringer fra samtalene.

Når jeg skal skrive om mine erfaringer med feltet så er det med ydmykhet. Jeg må si at jeg ble betrodd stor tillit ved at alle informantene stilte seg positive til min forespørsel, og enda mer at de så villig delte av sin tid og sine erfaringer med meg. Jeg opplevde at alle møtte meg med stor velvillighet. Når jeg nå skulle bearbeide og forsøke og forstå meningen i det de sa, ble jeg så grepet av ansvar. Jeg ble brått klar over at jeg hadde ansvar for å i vareta materiale jeg satt med på en moralsk måte. Det ble tydelig for meg jeg måtte gjøre det på en sånn måte at ingen skulle føle seg uthengt og misforstått. Hva hadde de egentlig sagt seg villige til? De var forespeilet å delta i et intervju eller en samtale om deres relasjonsarbeid sett i forhold til fenomenet kjønn. Hvor godt forberedt var de på at samtalen senere skulle utsettes for min analyse og presenteres i en oppgave som flere skulle lese? Fortolkeren har i analysedelen monopol på sannheten, men er likevel knyttet til intervjusituasjonen og samtalepartneren som en mer eller mindre taus part i fortolkningsprosessen, sier Jette Fog³⁷. Fortolkeren, altså jeg, skulle være tro mot en forskningsmessig forpliktelse gjennom å være så sannferdig som mulig. Samtidig skulle jeg vise omsorg for deltakerne. Muligheten for å falle for fristelsen som fortolker, og dermed ”overfortolke” kunne være et etisk dilemma.³⁸ Her var det viktig å holde tunga bent i munnen.

Deltakerne hadde stilt seg positive ut fra min forespørsel og stilt seg hjelpsomme i forhold til meg. De hadde alle fire lang fartstid innenfor arbeid med mennesker med psykiske lidelser, og de fleste arbeidet i tette relasjoner med psykotiske mennesker. Deres evne til refleksjon over egen virksomhet og egen rolle var levende, der både faglig forankring og personlig engasjement var til stede. I historiene opplevde jeg at deltakerne egentlig blottla seg i sin praksis. Jeg opplevde faktisk at de hadde et oppriktig ønske om å fortelle og vise fram hvilken praksis de sto i. Praksishistoriene fordret altså både min evne til å ta i mot og forstå den, men

³⁶ Wackerhausen, S. ”Kommunikasjon, forståelse og handling.” 1997

³⁷ Fog J. ”Med samtalen som utgangspunkt” 2001 Akademisk forlag

³⁸ Opcite s. 212 og 213

også ta vare på og beskytte deltakerne. Jeg er takknemlig for all den kunnskapen de delte med meg og som skapte et engasjement i meg. Ved å lytte til båndene fikk jeg hjelp til å komme nær feltet å gå ut av den distanserte forskerrollen.

Det skjedde jo mye annet også. Jeg har nå lyst til å reflektere litt over erfaringene jeg gjorde omkring gjennomføringen av feltarbeidet med hver av informantene ut fra en forhåpentligvis tilstrekkelig anonymisering. Med anonymisering mener jeg at gjengivelse av deltakernes utsagn og beskrivelser ikke nødvendigvis følger den rekkefølgen samtalen ble gjort i. Jeg ser heller ikke noe poeng i å oppgi deltakernes kjønn under gjengivelse av hva de sa. Der kjønn måtte være interessant, overlater jeg til leseren å reflektere over dette forholdet.

Intervjumaterialet mitt er uansett for spinkelt til å vise tendenser i forhold til kjønn.

Erfaringene jeg gjorde førte jeg fortløpende ned i loggnotater rett etter hvert av intervjuene. Det å føre logg var nyttig og satte meg i ”stemning” når jeg skulle bearbeide materialet. Jeg kan se at det var nyttig å føre logg noe jeg nok bruke i større grad enn jeg gjorde i neste omgang.

Det var spennende samtaler og jeg var spent før hvert møte. Den første samtalen jeg ønsker å dvide litt ved, var jeg godt forberedt til. Jeg hadde god tid på forhånd til å ”tune meg inn” på oppgaven. Jeg mente også at jeg var forberedt på at jeg skulle være i feltarbeiderens sko, igjen som askeladden i eventyret. Deltakeren virket også godt forberedt til vårt møte og hadde satt seg inn i det jeg hadde informert om på forhånd. Sånn kan en si at møtet var godt planlagt hos oss begge. Deltakeren gikk liksom rett på sak, og tok utgangspunkt i en av sine brukere med en gang, og reflekterte på en måte som traff meg. Det var lett å følge med. Jeg kjente meg liksom igjen i noe. Det var noe med språket som traff meg. Det var som et ”opplevelsesmessig ekko” i denne samtalen, eller en resonans av de følelsene og opplevelsene som ble meg fortalt, sagt med Wackerhausnes ord.³⁹ Kanskje det høres banalt ut og kanskje det ble for kjent for meg. Hvor hadde jeg oppmerksomheten? Kanskje først og fremst på innholdet og prosessen. Jeg opplevde faktisk at det var, sagt med Jette Fogs ord, ”som en samproduksjon mellom den intervjuede og intervjueren.”⁴⁰ Jeg hadde en god følelse etterpå, og var akkurat da egentlig veldig godt fornøyd med meg selv som feltarbeider.

De andre møtene ble noe annerledes. To av deltakerne kom blant annet rett fra pasientbesøk. Det ene pasientbesøket hadde tydeligvis vært et sterkt møte. Jeg ble møtt med hjelperens berørthet i møte med en av livets mange sårbare sjeler, et møte som i tillegg hadde ført med seg en lang tur ute i våt snø. Jeg ble berørt av denne berørtheten hos deltakeren. Deltakerens

³⁹ Wackerhausen, S. ”Kommunikasjon, forståelse og handling” 1997

⁴⁰ Fog, J. 1994 Akademisk forlag

uttrykk gjorde dypt inntrykk på meg, sagt med Kari Martinsens ord.⁴¹ Velvilligheten jeg møtte hos denne deltakeren var nok der, men samtidig var det noe annet. Jeg merket tydelig en slags motstand mot ett eller annet. Motstand, sier F.S.Nielsen, retter seg mot situasjonen som helhet og bygger på en flertydighet. Motstanden er ordløs fordi den taler med så mange stemmer. Slik flertydighet er ofte grunnlag for menneskelig kommunikasjon, at symboler alltid er bærere av mange, ofte motstridende meninger, som er emosjonelt og ubevisst forankret og i liten grad kan uttrykkes i ord⁴², sier F.S.Nielsen. Motstanden jeg opplevde kunne selvsagt ha en logisk sammenheng med det foregående møtet som trolig fortsatt satt i kroppen hos denne hjelperen. Det kan også handle om at temaet omkring kjønn var noe ladet, og det kan handle om at vi kjente hverandre fra før. Vi møttes i andre roller enn tidligere. Hvilken rolle hadde jeg i dette møtet? Jeg vet ikke helt. Bare at jeg tror jeg mistet noe av forrige samtales "samklang". Denne samtalen ble nokså springende. Vi hoppet liksom fra det ene til det andre. Jeg opplevde at feltarbeiderrollen ble tydeligere enn praktikerrollen, og jeg tok etter hvert en slags avstand i dette møtet. Jeg opplevde noe av det samme med en av de neste deltakerne. Også denne personen kom direkte fra et møte med en pasient. Dette møtet var også med inn i vår samtale i begynnelsen. Men her blir temaet jeg hadde invitert til mer i fokus etter hvert. Deltakeren kom seg over i den nåværende situasjonen som var her og nå. En av samtalene foregikk i mitt eget hjem. Dette ble også en erfaring for meg. Jeg merket at det gjorde noe med meg og min oppmerksomhet både i forkant og underveis. Jeg ble mindre oppmerksom på selve innholdet i møtet, og mer opptatt av rammen rundt selve møtet. Jeg fikk vel en fjerde rolle i denne samtalen, nemlig vertinnens. Jeg synes egentlig at jeg burde styrt unna denne rollen, men jeg er nå en gang oppdratt til å være vertinne når vi får gjester... Dette påvirket nok møtet og gjorde noe med rollene hos oss begge?

Det er flere refleksjoner jeg har gjort i etterkant av disse samtalene. Det å komme til en samtale som en annen – altså jeg - hadde invitert til, for å snakke om betydningen av kjønn i relasjonsarbeid er en ting. Deltakernes hverdager så for meg ut til å være overfylt av møter med mennesker som har store problemer rundt det å leve sine liv, og deltakerne hadde stort ansvar og selvstendige roller. De arbeidet ofte med store og vanskelige etiske dilemmaer. Her kom jeg med nye krav til dem som fra før hadde så mye å stå i med. De ble liksom tvunget inn i noe nytt når "begeret på en måte var fullt." Jeg erfarte at det var med og påvirket meg i min rolle. I det ene møtet opplevde jeg at det førte til en slags rolleforvirring. Jeg ble liksom litt redd for å være til bry, noe som gjorde meg utydelig i rollen min. Jeg kan høre på båndet

⁴¹ Martinsen, Kari "Fra Marx til Løgstrup" 1997

⁴² Nielsen, F.S. "Nærmere kommer du ikke" s. 149 1996 Fagbokforlaget

at det er faktisk deltakeren som tar styringen. Flere ganger underveis i samtalen kom personen med utsagn som; ”du må no bare spør... Bi det for vanskelig for deg?.....” Det kan nærmest virke som om deltakeren tok et slags ansvar for vår samtale. Var intervjusituasjonen egentlig en god situasjon for deltakeren, og hvordan var den egentlig for meg? Deltakeren hadde kanskje nok med sin daglige praksis der tillit, spontanitet og åpen tale var en forutsetning for andres liv. Det å gå ut av en praksis ”å nullstille seg” til et intervju er nok lettere sagt enn gjort. Erfaringene våre sitter i kroppen. Spontanitet og engasjement er ikke noe man kan bestemme seg for.⁴³ Det er noe man har eller ikke har, noe som er avhengig av situasjonen man er i, og jeg erfarte at det også avhenger av situasjonene en kommer fra. Det var en ny erfaring jeg gjorde.

En annen erfaring. Jeg startet alle møtene med å ”tune inn” deltakerne på hva jeg skulle gjøre i dette feltarbeidet og i denne ene samtalen, og spurte hver og en om de hadde noen bemerkninger til informasjonen jeg hadde sendt ut på forhånd. For én av deltakerne må dette spørsmålet vært den lille dråpen av hverdagens krav som ble for mye. Det virket nesten som om deltakeren følte seg avslørt på en måte. Her fikk jeg en følelse av at jeg ble satt på plass med at jeg ikke ante hvordan praksis er og hvor lite tid som er til ”sånne ting”. Det var jo ikke meningen min å ”avsløre” noen, men det fikk meg til å oppleve meg som i en helt annen verden. Jeg ble kanskje sett på som en fremmed – en som ”satt opp i stigen”. Samtidig er det å ha dårlig tid og det å skulle strekke til overalt, en kjent problemstilling for meg fra den tid da jeg selv arbeidet ute i feltet.

Det å være forberedt kan være så mangt. En av deltakerne jeg møtte var tydeligvis godt forberedt, og her opplevde jeg at deltakeren hadde en klar forforståelse omkring temaet. På båndet kan jeg høre deltakerens klare budskap med sterke poengteringer i hver setning omkring temaet kjønn i relasjoner, men kanskje med større fokus på andre faktorer i relasjonen. Dette opplevde jeg også som interessant og betydningsfullt. Det er psykologiske prosesser som utspiller seg i et møte mellom to personer, og den avhenger både av at kontakten mellom samtalepartnerne er objektiv, men også av at intervjuer er subjektiv i sitt eget feltarbeid, sier Jette Fog.⁴⁴ I dette møtet ble vi kanskje begge ”subjektive” på en måte?

Jeg fant, jeg fant.....

⁴³ Fog, J. ”Med samtalen som utgangspunkt” 2001

⁴⁴ Opcite

Hva fortalte samtalepartnerne fra sin praksis? Hva var felles for de fire? Det var faktisk flere ting som samtalepartnerne sa underveis som ble tydelig da jeg skrev det ut, selv om jeg må ta ansvar for at det var mye jeg ikke skrev ut.

Det jeg opplevde underveis og det jeg hører i ettertid i samtalene, var at deltakerne hadde et oppriktig engasjement for praksis. Jeg opplevde også ekte respekt for pasientene. Jeg opplevde en fleksibilitet i deres måte å møte pasientene på helt avhengig av situasjonen som pasienten var i. Dette ble også framhevet hos flere; at det er brukerens situasjon som bestemmer hvilken hjelp som gies og hvordan hjelpen gies. Tre av deltakerne fortalte at deres egenskaper var tålmodighet og at dette var spesielt for nettopp dem i forhold til de andre. Jeg synes at dette var litt artig. Vår oppfatning av oss selv og de andre er ikke alltid det vi tror. På spørsmål om betydningen av kjønn i relasjonen, svarte de alle at det handler lite om kjønn i relasjonsarbeid. Men dette var i begynnelsen av vårt møte. Det som også var felles var at de var lite bevisste omkring evt. hvordan kjønn påvirket deres roller og hvordan kjønn eventuelt påvirket relasjonsarbeidet. De svarte slik som:

”Vi vektlegg kanskje litt forskjellig, men det e uvisst ...”,

”Eg ser ikkje den store forskjellen på kjønn. Det der e ikkje noka eg forhold meg tel...”,

”Det e ikkje kjønnet som har betydning, men tydeligheta hos hjelperen” og

”Du kan ikkje gå å tenk på det...”

Deltakerne var felles om at det med kjønn var noe de ikke tenkte på i deres hverdag. Hva betyr det i så fall? Det kan jo ganske enkelt være at kjønn ikke betyr så mye, og det kan bety at det ikke betyr noe i hverdagens travelhet. Det kan selvsagt også bety at når noe er så selvfølgelig så er det ganske enkelt ikke noe en tenker på. Det som også var interessant, var at deltakerne ikke hadde noen klar bevissthet om temaet i begynnelsen av samtalen. Men på slutten av samtalen, kom de stort sett med uttalelser som at ”det er nok noe der”, ”du må være klar over aspektene omkring kjønn”, ”det e klart at det har betydning...” osv. Så kan jeg spørre meg; hvilken rolle spilte *jeg* når samtlige av samtalepartnerne forandret oppfatning i løpet av samtalen. Kunne jeg virkelig påvirke deres måte å oppleve seg selv på i praksis? Og hvordan påvirket jeg i så fall deltakerne; med overtalelse eller overbevisning? Det kan jo også være slik at spørsmålene mine åpnet nye ”dører” til egen praksis som allerede var der fra før. Jeg hører også utsagn i starten av intervjuene som; ”Ja det her e jo interessant, det e vel det du ska forsk på?” ”Du har gjort deg ei anna erfaring tydeligvis.....?” Disse kommentarene kan tyde på en form for usikkerhet, og et behov for å klargjøre hva jeg egentlig ville dem. Kanskje var agendaen min mer uklar enn jeg selv mente at den var.

På spørsmål hvilke omsorgsprinsipp som sto den enkelte deltaker nærmest i det daglige, svarte alle at det moderlige prinsipp – gjennom beskyttelse og ivaretagelse - kom nok først, og det med faderlig prinsipp - med grensesetting og det å stille krav - hadde med erfaring og modning, samt kjennskap til pasienten å gjøre. Likevel poengterte mennene; ”eg e mann. Man e jo seg sjøl.” og ”Eg e jo mest mann. Det e slitsomt. Du må vær så tydelig heile tida.” Det kan jo innebære at de mener at måten det moderlige prinsipp kommer til uttrykk på gjennom praksis, uttrykkes på menns vis eller et annet vis enn kvinnenenes? Dette kunne jeg spurt videre om. Videre var det en tydelig felles erfaring hos alle deltakerne at det å bruke det faderlig prinsipp, er noe som krever erfaring, og at tillit og faglig skjønn alltid lå bak. Det virket også som det var en felles holdning at det var situasjonen som den enkelte pasient var i der og da, som bestemte bruk av det faderlige prinsippet. Bruk av det moderlige prinsipp, var noe som liksom var der i utgangspunktet. Dette synes jeg var interessant, og noe som jeg gjenkjente godt fra egen praksis. Det kan både fortelle noe om faglig skjønn, og det kan vise hva sykepleie tradisjonelt er tuftet på, nemlig den gode og ivaretagende omsorgen. Men det moderlige prinsipp - som ivaretagelse og beskyttelse – uavhengig av en situasjon, kan på den andre siden bli en ”klam” form for omsorg. Sagt med Runar Bakkens ord; ”Vi er takknemlige til sykepleierne som kan legge år til liv etter alvorlig sykdom, og som passer på oss døgnet rundt. Sykepleierne – kvinnene – er englevakter på jorden.”⁴⁵ Det kan ligge noe implisitt i sykepleierollen og kvinnerollen som innebærer en flertydighet i forhold til konsekvensene for hva vi er for den andre og hva vi gjør for den andre. I denne omgang lar jeg det ligge. På spørsmål om hvilke egenskaper de så som betydningsfulle i hjelperrollen hos begge kjønn, kom det fram utsagn som:

”kvinner er mer ydmyke, men de kan holde for mye igjen.”

”kvinnelige hjelpere gir nok meir omsorg i heimen.”

”mannen e jo viktig identifikasjonsobjekt for de unge guttene.”

”den intuitive delen e nok meir utvikla hos kvinner.”

”det moderlige og faderlige prinsipp e kanskje ikkje likt fordelt.”

”kvinner kan kanskje beveg seg lettar mellom prinsippa.”

”kvinner e nok bedre på de sosiale relasjonan.”

”egenskap som mann e å vær tydelig.”

Egenskapene som deltakerne trakk fram var først og fremst egenskaper hos kvinnene. Det kan jo bety flere ting. Det kan blant annet bety at sykepleie er et tradisjonelt kvinneyrke og at

⁴⁵ Bakken, R. s.13 ”Mann i ingenmannsland” 2004 Fagboksforlaget

dette fortsatt har satt sitt preg på faget gjennom oppmerksomheten på kvinnelige utøvere? Egenskapene som ble trukket fram hos mennene var identifikasjonsobjekt og tydelighet. For meg ser det ut for at egenskapene som er beskrevet i forhold til menn er mer avgrenset og at begrepene identifikasjonsobjekt og tydelighet er mer talende for seg selv. De kvinnelige egenskapene er kanskje mer tvetydige og krever mer språklig avklaringer.

Erfaringer jeg gjorde omkring deltakernes måte å uttale seg på; bruk av stemme og poengteringer osv., opplevde jeg som et slags moralsk dilemma. Kunne jeg virkelig bruke båndene på denne måten? Jeg så muligheten for overfortolkninger. Hvordan kunne jeg bruke lydbånd i analysen uten å misbruke tilliten hos deltakerne, og samtidig være tro mot meg selv som feltarbeider? Fog sier at så lenge det er overensstemmelse mellom innhold og formen det sies i, legger man neppe merke til noe man bare hører etter.

Når jeg hører på lydbåndet nå i ettertid, så får jeg mye annen informasjon enn det jeg spurte om og det gir meg en annen form for informasjon fra hver av samtalene. Det som faller meg inn når jeg hører båndene, er at stemmebruken hos informantene forteller om et sterkt følelsesmessig engasjement i forhold til pasientene. Jeg hører både følelsesmessig nærhet og avstand i stemmebruken hos alle deltakerne. Det som måtte komme fram av kjønnsforskjeller på båndene, er bruk av poengteringer og begreper. Hos mennene er det en markert poengtering av enkelt ord i setningene. Dette får budskapet sterkere fram. Mennene bruker også i større grad faglige begrep når de forteller fra praksis. Hos kvinnene er det generelt sett et mer søkende språk med leting etter de rette ordene. Det kan kanskje være et forsøk på å beskrive møtene eller situasjonene så virkelig som mulig. Kvinnenes bruk av halve setninger er også tydelig forskjellig fra mennenes mer kortfattede setninger. Kari Bremnes synger i en av sine viser om de halve setningers gudinne; ”Det å gjenta seg e greit fordi, det gjør også livet sjøl”, synger hun.⁴⁶ Dette er kanskje en forskjell på kvinner og menn? Men igjen – jeg skal ikke en gang forsøke å konkludere med noe på et så spinkelt grunnlag. Det var en ny form for informasjon jeg fant ved å lytte til hva bruk av stemme, språk og setninger kunne fortelle.

Hva deltakerne fortalte og hva de faktisk gjorde...

Noe er hva vi sier og noe annet er hva vi gjør. Bevisstheten omkring egen praksis er ikke alltid det vi sier og tror. F.S.Nielsen sier at det er nettopp i oppdagelsen av spenningen mellom det folk sier og det de gjør, vi finner kjernen i feltarbeidet. Dette fikk betydning for

⁴⁶ Bremnes, K. ”Gåte ved gåte” 1997

meg. Det var nettopp det jeg oppdaget. Mye av det samtalepartnerne sa, ble gjort mer tydelig i deres beskrivelse av egen praksis. Men det var også noe de sa at de gjorde, som ble forandret underveis. De sa alle i samtalens begynnelse at kjønn ikke hadde noen betydning i relasjonsarbeid, eller de sa at dette ikke var noe de tenkte på i det daglige. Når jeg spurte om fordelingen av kvinnelige og mannlige pasienter, så fikk jeg et inntrykk av at kjønn likevel hadde betydning. Dette kom særlig fram hos tre av samtalepartnerne når de snakket om unge, ”nysyke” psykotiske menn. Her var det en felles enighet om det var absolutt best med en mannlig hjelper. Når jeg spurte om hvorfor, var det en slags enighet om at dette hadde å gjøre med menn som viktige identifikasjonsobjekter for disse unge mennene. For meg ble det tydelig at det er noe i praksis som har et utspring i en forforståelse som ikke nødvendigvis er oss helt bevisst. Selv om samtalepartnerne i starten selv opplevde kjønn som ubetydelig, så hadde de en praksis der kjønn likevel hadde betydning. Jeg fikk også et inntrykk at det generelt sett var flere mannlige pasienter hos de mannlige hjelperne, og flere kvinnelige pasienter hos de kvinnelige hjelperne. Dette undersøkte jeg ikke godt nok, og det er kanskje ikke mulig å få korrekt oversikt med en metode som bare beror på samtalen.

Hva tenkte deltakerne om hva som var viktig i møte med det motsatte kjønn? En av samtalepartnerne fortalte meg at det kan være viktig å lære seg å møte det motsatte kjønn. Dette gjorde personen ved å sette seg inn i hva pasientene hadde av interesser og hva de var opptatt av. Det kunne være ting som å lese ukeblader og matoppskrifter og sånt. Dette får meg til å undres; Er det mulig for meg å lære meg hvordan det er å være mann? Eller kan en mann lære seg å hvordan det er å være kvinne? Kan dette læres gjennom å lære om den andres interesser?

Tankene mine flyr til et møte fra min egen praksis.

Jeg sitter på den ene siden av bordet og går som ”vanlig” gjennom hva vi kan gjøre for denne mannen, og hva han kan forvente seg av hjelp her hos oss. Rollen min er hjelperens rolle og jeg føler meg rimelig trygg i situasjonen. Dette har jeg gjort før. Jeg er akkurat begynt å gå gjennom henvisningen, da jeg med hele kroppen sanser mannen som sitter på andre siden av bordet for meg. Det er en stor og stolt mann. En mann som har klart alt gjennom livet. Helt til nå. Nå har det vært for mye over en periode – ting som har buttet imot og bygd seg opp. Han sitter ytterst på stolen med hendene på knærne. De er knyttet. Han holder kjevene tett sammen. Det ser ut som han kjemper med gråten og samtidig ser det ut som han er ydmyket i dette møtet.

Jeg bråvåkner, og jeg aner at jeg ikke når fram og samtidig opplever jeg at jeg er altfor nær. Hva er det som skjer i dette møtet? Det er ett eller annet som ikke stemmer. Denne mannens

uttrykk blir dobbelt for meg, både beveget og samtidig virker det som jeg har gått for langt og på en måte "feil". Dette blir ikke riktig for ham. Det er som om jeg ikke har det rette språket for å nå fram til ham sånn at vi kan dele det som er der. Jeg opplever også et sinne i det han uttrykker for meg. Dobbeltheten i uttrykket hans gjør meg enda mer forvirret. Jeg opplever ikke situasjonen truende, men jeg opplever at han føler seg truet og ikke ønsker at jeg skal gå videre som jeg gjør. Han har satt en tydelig grense for meg, og også for min tilnærming. Jeg vakler. Rollen min som hjelper blir med ett uklar. Hvordan i all verden skal jeg kunne hjelpe denne mannen? Jeg er jo hjelperen. Dette er et dilemma. Mannen er kommet til meg i tillit til at her kan han få hjelp til å komme videre. Bare det å søke hjelp for psykiske problemer er jo for mange en barriere. Og så kommer han og blir nærmest slått under "beltestedet." Jeg vet ikke om dette er noen god metafor, men den kan være billedlig for å fram min opplevelse av at jeg traff på et ømt sted uten å ville det..

Det slår meg med klarhet at jeg er en ganske ung kvinne og det er ett eller annet i det som gjør ham forlegen. Kan det være alderen? Han kunne jo vært faren min, og det gjør det nok ekstra vanskelig for ham. Men det er noe annet. Jeg opplever at det er noe med språket mitt, og dermed forståelsen av hva som står på spill, som ikke duger i møtet med denne mannen. Hva er dette? Jeg både kjenner meg i det å ikke bli forstått og samtidig forstår jeg ikke hva som skjer. Jeg kjenner meg på den ene siden igjen i det å være menneske, der jeg kan forstå det emosjonelle kaoset han er i akkurat nå. Men inntrykket mitt stemmer dårlig med mannens uttrykk. Jeg har på en måte ikke "riktig nøkkel" med meg til låsen. Jeg opplever meg som fremmed i forhold til hvordan det er å være denne mannen, og jeg er helt fremmed for hva som står på spill for en som har eller har hatt en rolle der kanskje autoriteten har betydd mye for ham.

Her har det stoppet opp, og jeg får ikke helt tak på hvorfor det har stoppet opp. Vårt felles språk er liksom ikke lenger felles. Vi møtes ikke i språket rett og slett. Menns språk er ofte rasjonelt, logisk og faktarettet, mens kvinners språk oftere er emosjonelt, intuitivt og relasjonsrettet, sier Ohnstad. Hun sier videre at i relasjonelle kriser er menn oftere opptatt av ytre rasjonelle årsaker mens kvinner oftere fokuserer på det indre og emosjonelle.⁴⁷ Her møtte vi kanskje med ulike forventninger, som følge av innlærte kjønnsrollemønstre. Jeg gikk kanskje for direkte på følelsene til denne mannen. Ikke bevisst, men som en del av en sosial konstruksjon og kommunikasjonsform. Dette ble tydeligvis for nært og jeg sanset brått at det

⁴⁷ Ohnstad, A. s. 97 "Den gode samtalen" 1992 Samlaget

ble nærmest krenkende. Denne mannens identitet var kanskje nettopp knyttet til tradisjonelle kjønnsrollemønster der autoritet og styrke opprettholder balanse. Var det dette som skjedde? Den felles umettede forståelsesberedskap fra naturens side, blir mettet gjennom mer eller mindre kulturspesifikke verdiantagelser og forestillinger.⁴⁸ Gjennom tradisjonelle kjønnsrollemønster kan vi risikere at vi blir som to fremmede. Dette er en mann med autoritet som mann. Mitt fokus var i det emosjonelle og der traff jeg ikke for å opprette og opprettholde en relasjon til ham. Var det dette som skjedde når jeg opplevde at mitt inntrykk og hans uttrykk ikke stemte? Jeg ble satt helt ut på siden, jeg opplevde meg nesten som en som var ukompetent.

Denne mannen kom for å få hjelp og her satt jeg og ikke forsto helt hva jeg skulle gjøre. Jo mer fremmed du er sosialt og kulturelt i forhold til meg, jo mindre sannsynlig er det at min mettede forståelsesberedskap er adekvat til å forstå deg, sier Wackerhausen.⁴⁹ Min mettede forståelsesberedskap var ikke adekvat til å forstå denne mannen. Min trøst er at jeg skjønnte det. Når jeg skriver dette ser jeg at jeg møtte denne mannen med et ukyndig blikk.⁵⁰ Jeg manglet på en måte begrepene eller språkets nøkkel til å kunne forstå denne mannen, og jeg visste det. I utgangspunktet forventet jeg ikke at noe skulle bli meg så fremmed, nå sanset jeg det fremmede og jeg forsto ingenting.

Hvordan opplevde denne mannen vårt møte? Opplevde han å bli tatt imot eller opplevde han å bli krenket i dette møtet? I verste fall kunne det rett og slett oppleves som et svik. Jeg er ikke den som kan svare på dette. For de fleste mennesker, er det jo nettopp viktig å oppleve seg forstått. Spesielt når man er i en krisesituasjon der sammenhengene i livet er mer eller mindre fraværende. Det blir med ett alvorlig når jeg leser det jeg selv skriver. Denne mannen kunne ikke oppleve seg forstått av meg. I verste fall kan jo dette handle om liv og død.

Jeg er kommet til noe nær kjernen i det jeg forsøker å skrive om. Vi møtes som kvinner og menn med de sosiale kodene vi er opplært i. Sagt med Runar Bakkens ord er ”mann og kvinne innskrevet i helt konkrete og symbolsk kjønnete mønstre som kroppslig og mentalt disponerer for visse komplementære handle- og væremåter. Vi er styrt av noen kulturbetingete koder – noen seiglivete koder, som vi – enten vi vil det eller ikke, forholder oss til.”⁵¹

Jeg sier ikke at dette møtet bare handlet om kjønn. Det var nok flere faktorer som var medvirkende. Jeg ønsker jo som hjelper at den som er hjelpetrengende skal oppleve seg møtt på en god måte der han/hun blir tatt imot gjennom språket eller uttrykket. Hjelperen skal vel

⁴⁸ Wackerhausen, S. s. 21 ”Kommunikasjon, forståelse og handling” 1997 Artikkel Århus

⁴⁹ Opcite

⁵⁰ Meløe, J. ”Det å se” Artikkel 1979

⁵¹ Bakken, R. s. 38 og 45 ”Mann i ingenmannsland” 2004 Fagbokforlaget.

gi makten tilbake til den som er i avmakt og eksistensiell krise og unngå å gjøre avmakten større uansett kjønn? Som det var nå, var vi nok begge i et avmaktsforhold. Denne mannen var jo i utgangspunktet i et avmaktsforhold. Det var derfor han kom. Men jeg måtte ha truet hans eksistens og dette ser jeg som svært alvorlig. Han måtte kanskje beskytte seg mot min integritetskrenkelse. Min autoritet som hjelper ble møtt av en slags autoritet som denne mannen egentlig hadde mye av, selv om livet var blitt så vanskelig for ham.

Noe skjedde med meg som gjør at jeg husker denne episoden. Jeg kan liksom ikke glemme denne mannen og jeg glemmer ikke mine egne følelser av utilstrekkelighet og enda verre - å kanskje ha gjort en situasjon verre fordi jeg ikke forsto. Mannens appell satte min hjelperolle i beredskap som omsorgsfull og ivaretakende. Men det alene ble liksom ikke riktig her. Denne mannen hadde kanskje mer behov for støtte i sin rolle eller det som var igjen av rollen.

Hvilken rolle burde jeg hatt i denne situasjonen? Kunne en større bevissthet om min egen kjønnsrolle og denne mannens kjønnsrolle gjort situasjonen bedre? Kunne jeg ha lært meg mer om hvordan det er å være mann? Kan man overhode lære seg en ny kjønnsrolle?

Jeg er tilbake til deltakeren som forsøkte å lære seg det andre kjønn å kjenne gjennom å lære om interesser. Kan kjønnsroller bare omlæres og så er hjelperen i den enkelte manns eller kvinnes forståelsesramme som kjønn? Hva er det i så fall som læres?

Forståelse blir for meg et viktig utgangspunkt i møte med den andre og her ligger en kjerne i en eventuell problemstilling;

Hvordan vi kan forstå hverandre bedre som kvinner og menn der relasjonen er virksom i endringsprosessen. Hva er det som gjør at vi føler oss forstått? Er det å bli forstått som kjønn – som kvinne eller mann - viktig i forståelsen?

Hva jeg har forstått av det jeg fant og om det å se det ukjente i det kjente.

Jeg har til nå reflektert over mine erfaringer omkring et feltarbeid der jeg har gått ut i feltet med et spørsmål om betydningen av *kjønn i relasjoner*. Min forforståelse er utgangspunktet i hermeneutikken. Det er *jeg* som tolker fenomenet som det ser ut for meg.⁵²

Min egen forforståelse av begrepet kjønn er for meg at kjønn er en del av min identitet.

Identitet er den jeg er som meg selv – både kroppslig, språklig, sosialt, kulturelt og bygd på grunnleggende tro - jeg er kvinne.⁵³ Historiene om meg er med som identitetsbyggesteiner, min oppvekst med foreldre og søsken i en familie med tradisjonelle kjønnsroller er også viktig

⁵² Aadland, E. "Og eg ser på deg....." s. 246 1997 Tano Aschehoug

⁵³ Kristoffersen, N.K. "Generell sykepleie" 2.

del av min identitet. Jeg har mange roller som min identitet er en del av. Roller som ektemake, mor, venn og venninne. Som psykiatrisk sykepleier, som lærer, som veileder, som arbeidstaker.

Min forforståelse har dannet bakteppe når jeg har vært ute i eget felt og forsøkt å se noe nytt i det kjente. For å ta inn feltet måtte jeg sette min egen forforståelse til side i størst mulig grad sånn at jeg kunne se noe annet. I hvor stor grad lyktes jeg i nettopp det? Hvilke muligheter og hvilke begrensninger ga forforståelsens rammer? Ved å "suspendere" min mettede beredskap i størst mulig grad, kunne jeg ha en mulighet for å se noe nytt, men da hadde jeg allerede gjort noen valg som ville føre til andre begrensninger. Jeg møtte feltet og deltakerne der ute, med et ønske om at vi skulle forstå hverandre og der jeg skulle se noe usedvanlig, noe som var ukjent i det kjente. Jeg gikk ut i feltet og møtte andre mennesker som jeg hadde mye til felles med der jeg forsøkte å se etter både likheter og ulikheter. Hva har jeg egentlig forstått av dette feltarbeidet? Har jeg sett noen sammenhenger, slik som jeg forstår Østerberg og hans refleksjoner om forståelse.

I hermeneutikken er det nødvendig å se nærmere på hvem jeg selv er. Denne delen har jeg latt få ganske stor plass i oppgaven fordi jeg mente at det var viktig for å bli forstått når jeg skriver. Forståelsen av meg selv er viktig i forståelsen av den andre sånn at jeg kan være til best mulig hjelp i frigjøringen av den andres livskvaliteter, sier Aadland.⁵⁴ Forståelse av den andre kan jeg også forstå gjennom en hermeneutisk sirkel, eller spiral.⁵⁵ Jeg gikk ut med en slags tese omkring temaet kjønn i relasjoner. Deltakerne møtte meg ut fra sine erfaringer og sin forforståelse og så noe annet, men de så også noe av det samme, og det ble en antitese. Vi hadde med oss våre begreper, tro og egne erfaringer. Sånn møttes vi i til en ny slags forståelse. Noe som vi delte og samtidig hadde hver vår erfaring med, ble kanskje til noe nytt og uventet. Jeg opplevde at noe ble uventet, jeg tror at mine deltakere gjorde det samme.

Det som ble kjent for meg i selve feltarbeidet, var kanskje først og fremst at møte med den andre må være basert på likeverdighet i størst mulig grad, for at tilliten skal få grobunn. Med likeverdighet tenker jeg først og fremst på at jeg i de fire møtene med deltakerne måtte legge mine egne forutsetninger for feltarbeidet noe til side og "suspendere" min forforståelse. Det var krevende, men jeg opplevde at dette var helt nødvendig og litt uventet.

Hva fant jeg egentlig? Jeg har ikke bevist noe som helst. Men jeg har forstått at temaet kjønn i relasjoner er vanskelig å forske på. Jeg har også forstått at det er forholdsvis lite fokus på

⁵⁴ Opcite s. 159

⁵⁵ Aadland, E. "Og eg ser på deg..." 1997 Tano Aschehoug

temaet i avdelingen der jeg gjorde feltarbeidet. Deltakerne må likevel ha gjenkjent noe i forhold til temaet, for underveis i samtalen fikk jeg svar som var søkte etter noe; ”Eg har jo ikkje tenkt på det egentlig, men kanskje vi har tenkt, eg veit ikkje heilt.....”, ”Eg har ikkje fokusert på kjønn, ser ikkje den store forskjellen. Både menn og kvinner kan vel vær begge deler...., men det kan jo godt hend, det e ikkje noka eg forhold meg tel”, ”Det e nok noe der....” og ”Eg kan rett og slett ikkje svar på det der.”

En liten digresjon; En av mine medstudenter ved studiet i praktisk kunnskap sa - da vi diskuterte temaet mitt - at jeg nok ville møtt en del motstand hos vedkommende om jeg hadde kommet med et intervju om temaet kjønn. Jeg ville neppe fått så mange positive svar. Hadde jeg derimot brukt en metode som deltakende observasjon hjemme ved kjøkkenbenken, ville jeg nok fått nok stoff til mange feltnotater, sa medstudenten. Hva betyr egentlig dette utsagnet? Jeg har jo ikke vært ute etter såkalte ”positive” svar, men snarere en relasjon med deltakerne som gjorde at vi kunne forstå hverandres erfaringer. Det var ikke et mål å komme til enighet, men snarere få fram hva vi forsto omkring betydningen av kjønn i relasjoner. Jeg ser også poenget i å spørre seg om verdien av å gjøre bare en samtale med hver av deltakerne, og dermed tro at jeg hadde noe pålitelig datamateriale. Det hadde jeg ikke. All teori omkring kvalitative forskningsmetoder og antropologi, poengterer nettopp viktigheten av å komme så nær som mulig. Jeg ble ingen ”stein i terrenget” og jeg kan bare anta at deltakerne viste fram bare en side av seg, mens jeg gjennom flere samtaler eller en deltakende observasjonsmetode ville sett andre sider også.

Tilbake til det kjente og det ukjente. Kanskje noe av det ukjente ble litt mer kjent gjennom forskjellen på noe av det deltakerne sa, og det de faktisk gjorde? Noe av deres beskrivelser av praksis kunne forstås som at kjønn hadde betydning i særskilte situasjoner. Dette ble gjennom samtalen i hvert fall kjent for meg. Andre forhold ble meg også mer kjent gjennom deltakernes egne undringer og refleksjoner. *Måten* refleksjonene kom fram på, hvordan ordene kom til uttrykk og hvilken rolle språket spilte. Dette, forstår jeg, er noe av det Wittgenstein bygger sin filosofi på. Men *om* jeg kan si at noe ble mer kjent, så betyr det ikke noe annet enn at dette kunne jeg undersøkt nærmere. Jeg fant noe jeg kunnet gjort mer i forhold til.

I den skrivende stund har jeg ikke møtt deltakerne etter samtalen vi hadde. Jeg skylder dem et gjennomsyn av oppgaven. Både for å dele noe med dem som de har bidratt sterkt til, men også for å prøve ut om mine refleksjoner rundt et feltarbeid holder mål. Kanskje er mine refleksjoner omkring temaet fri fantasi og ønsketenkning fra min side? Jeg er mange ganger i tvil.

Apropos tvil: Tvilen rundt det å gjøre feltarbeid, er neppe noe en kommer utenom. Jeg har jo vært i tvil hele gjennom hele prosessen. Først om temaet jeg skulle forske på og senere tvilen om hvorvidt jeg var i stand til å finne noe nytt. Var det i det hele tatt mulig å finne noe nytt i det deltakerne sa om egen praksis i den ene samtalen jeg hadde med dem? Jeg får lyst til å gjengi utdrag fra boken "Nærmere kommer du ikke" der F.S. Nielsen forteller om dr. Gell som blir spurt om han noen gang lider av tvil i analysen av sitt feltarbeid. "Tvil? Jeg merker den av og til, men da slår jeg den ned med hard hånd."⁵⁶ Jeg opplever meg ikke akkurat så "hardtslående", men denne innstillingen til feltarbeidet har i alle fall vært god å ha i mørke stunder. Jeg er vel stort sett skeptisk av natur, og kan ha tendens til å bli for tvilende til det jeg gjør. Tvilen skal jo være meg til hjelp gjennom å stille meg kritisk til det jeg skulle gjøre i feltet og de refleksjonene jeg skulle gjøre omkring erfaringene. Det er det positive, men jeg har også måttet dytte den bort av og til slik at den ikke får ta motet fra meg.

En liten avrundning av feltarbeidet

Nå er jeg kommet til veis ende i denne omgang, og det er en underlig opplevelse. Jeg har til og med vært i tvil om jeg ville komme hit. Temaet jeg valgte var "ladet" og det gjorde noe med meg i mitt forsøk på å våge meg fram med noen av mine tanker. Feltarbeid var også fremmed for meg på mange måter selv om jeg tidligere har gjort mindre feltarbeid i utdanningssammenheng. Det virket så uoverkommelig denne gangen med alle flotte begrep som sto i fagplanen vår. Jeg ser at jeg rett og slett har valgt å unngå å bruke disse ordene. Jeg får liksom sperre av blant annet ord som analyse og tolkning. Og for ikke å snakke om forskningsmetodologisk problemstilling. Hvilket utfall får min unngåelse av disse på forhånd gitte begrep? Betyr det at jeg ikke har funnet problemstillingen? Betyr det at jeg ikke har analysert og tolket funnene?

Jeg mener at jeg, gjennom teksten, har gjort forsøk på å klargjøre et tema gjennom spørsmål. Jeg har vært ute og gjort intervjuer i feltet som i hovedsak har dreid seg om kjønn i relasjoner. Jeg har sagt noe om forutsetningene mine for å gå ut, og jeg har prøvd så strukturert som mulig å si noe om erfaringene jeg gjorde og hva jeg fant. Jeg har til sist forsøkt å si noe om hvordan jeg forsto det jeg fant. Gjennom et fag som det praktisk kunnskap kanskje er, må de nære begrepene vi bruker i det daglige få den autoritet som behøves for å beskrive praksisfeltet.

⁵⁶ Nielsen, F.S. "Nærmere kommer du ikke" 1996 s. 50

Mange forhold kunne vært trukket fram. Mange forhold kunne vært mer utdypet enn de ble. Jeg opplever meg på ingen måte ferdig med temaet, og det jeg fikk en viss innsikt i gjennom feltarbeidet. Jeg ser fram til at jeg en dag kan fortsette undersøkelser omkring meg selv, andre mennesker og betydningen av kjønn i relasjonsarbeid.

Jeg har lett og søkt etter noen velvalgte ord – gjerne dikt eller ordspråk – som gir et godt bilde på det arbeidet jeg har gjort. Eventyret om Askeladden og prinsessa som ingen kunne målbinde har jeg vært innom flere ganger, og jeg ser i andre tekster fra feltet at dette er en god metafor. Den er også velbrukt. Jeg har ikke klart å finne noe nytt som er like treffende. Det kan jo også være et signal til meg om at kjønnsdimensjonen enten ikke har vært gjenstand for eventyrene, eller så er temaet mitt fortsatt vidt og uavgrenset. Det er mulig at det kan handle om begge disse forholdene og kanskje flere.

Litteraturliste;

- Aadland Einar "Og eg ser på deg....." 1997 Tano Aschehoug
- Antonovsky Aaron "Helbredets mysterium" 2000 Hans Reitzels Forlag
- Bakken Runar "Mann i ingenmannsland" 2004 Universitetsforlaget
- Bremnes Kari "Gåte ved gåte" 1997 Kirkelig Kulturverksted
- Fog Jette "Spørsmålet bestemmer metoden" 2001 Akademisk Forlag
- Irrigaray Luce "Kjønnskildnaden etikk och andra tekster" 19??
- Johansen Anders "Samtalens tynne tråd" 2003 Spartacus
- Kristoffersen Nina Jahren "Generell sykepleie 2" 1995-1996 Universitetsforlaget
- Lorentsen Margrethe "Spørsmålet bestemmer metoden" 1998 Universitetsforlaget
- Løgstrup Knud "Den etiske fordring" 1999 Cappelen
- Martinsen Kari "Fra Marx til Løgstrup" 1997 Tano
- Martinsen Kari "Øyet og kallet" 2000 Fagbokforlaget
- Meløe Jakob "Om å se" Artikkel 1979
- Mevik Kate; Mellom praksis og forskning Sosiologisk årbok 1997 nr. 2
- Nielsen Finn Sivert "Nærmere kommer du ikke" 1996 Fagbokforlaget
- Ohnstad Annbjørg "Den gode samtalen" 1993 Samlaget
- Skjervheim Hans "Mennesket" 2002 Universitetsforlaget
- Strand Liv "Fra kaos mot samling, mestring og helhet" 1990 Gyldendal
- Tannen Deborah "Det er ikke det jeg sier" 1992 Cappelen forlag
- Wackerhausen Steen "Kommunikasjon, forståelse og handling" 1997 Artikkel Århus
- Østerberg Dag "Forståelsesformer" 1973 Pax forlag